

DOI: 10.30520/tjsosci.1051514

**İNSAN HAKLARI VE HUKUK BAĞLAMINDA ADALET SİSTEMİNİN SOSYAL
BOYUTU: ADLİ SOSYAL HİZMET**

*SOCIAL ASPECT OF THE JUSTICE SYSTEM IN THE CONTEXT OF HUMAN RIGHTS AND
LAW: FORENSIC SOCIAL WORK*

Nurullah ÇALIŞ¹

ÖZET

Hümanizm temelli söylemlerle gelişen insan hakları ve sosyal adalete dayalı sosyal refah yaklaşımları sosyal hizmetin de dahil olduğu insani hizmet mesleklerinin ortaya çıkmasında önemli paya sahip olmuştur. Toplumda dezavantajlı durumda bulunan birey, aile, grup veya toplulukların haklarını kullanabilecekleri ve ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bir yaşam seviyesine ulaşmalarına katkı sağlayacak her türlü uygulama sosyal hizmetin ilgi alanına girmektedir. İnsan hakları bağlamında gerçekleşen sosyal hizmet uygulamaları sosyal refah politikalarının savunuculuğunu üstlenirken aynı zamanda bireysel ve toplumsal gereksinimler arasında karşılıklı bir denge oluşturabilmeyi amaçlar. Toplumsal düzeni sağlamaya yönelik bir sosyal kurum olarak hukuk sistemi toplumdaki adaletin sağlanmasına katkı sunarak sosyal hizmet uygulamalarına yasal zemin hazırlar. Gerçekleştirecekleri uygulamalar konusunda yetkilerini mevcut hukuki dayanaklardan alan sosyal hizmet uzmanları hukuk yoluyla toplumsal düzenleme işlevi gören adalet sistemi içerisinde de yer almaktadır. Adli sosyal hizmet alanı bu bağlamda adalet sistemi içerisinde insan odaklı ve hak temelli yaklaşımla çeşitli müracaatçı gruplarına hizmetler sunmaktadır. Adli sosyal hizmet alanında çalışan sosyal hizmet uzmanları, adalet sisteminde çeşitli uygulama bileşenleri doğrultusunda çoğunlukla yasal haklarına ve kaynaklara erişim sorunu yaşayan müracaatçılara yardımcı olmaktadır. Ele alınan çerçevede bu çalışma, hukuk ve sosyal hizmet disiplinlerinin kesişme noktasında bulunan adli sosyal hizmet alanını ve uygulama bileşenlerini insan hakları, sosyal adalet ve sosyal politika bağlamında tartışmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Adli Sosyal Hizmet, İnsan Hakları, Sosyal Adalet, Adalet Sistemi

ABSTRACT

Social welfare approaches based on human rights and social justice, which are derived from humanism-based discourses, had an important role in the emergence of human service professions, including social work. Social work would represent all activities that contribute to the accomplishment of a standard of living level at which disadvantaged individuals, families, groups, or communities can exercise their rights and satisfy their needs. While advocating for social welfare policies, social work practices grounded in human rights seek to strike a balance between individual and society demands. As a social institution charged with the responsibility of preserving social order, the law contributes to justice in society and also establishes the legal framework for social work practices. Social workers, whose authority is derived from the existing legal frameworks for their practices, are also included in the judicial system, which serves as a mechanism for social order through law. In this context, the field of forensic social work provides services to various client groups with a human-oriented and rights-based approach within the justice system. Through various practice components in the justice system, social workers in the field of forensic social work assist clients who are having difficulty in accessing their legal rights and resources. This study aimed to discuss the field of forensic social work and its application components, which are at the intersection of law and social work disciplines in the context of human rights, social justice, and social policy.

Keywords: Forensic Social Work, Human Rights, Social Justice, Justice System

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, ORCID: 0000-0002-9958-5525

GİRİŞ

İnsan hakları ve sosyal adalet ilkelerini esas alan sosyal hizmet, risk altındaki birey, aile ve grupların sorunlarına çözüm bulmak ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çeşitli müdahale yöntemlerine sahip bir meslek ve akademik disiplindir. Sosyal hizmetin müracaatçı kitlesi toplumdaki bakım, sağlık, eğitim veya adalet gibi farklı hizmet gereksinimlerine yanıt veren sistemler içinde yer alabilir. Adli sistemde içerisinde yer alan müracaatçıların karşı karşıya olduğu sorunlar ve gereksinimler bu alanda gerçekleştirilecek sosyal hizmet uygulamalarının önemini arttırmaktadır.

Adli sisteme dahil olmuş risk altındaki bireylere yönelik savunuculuk, arabuluculuk, danışmanlık ve bilirkişilik gibi pek çok rolü yerine getirmek üzere müdahalelerde bulunan sosyal hizmet uzmanları, insan davranışı ve sosyal sistemlere ilişkin teorik bilgi ve uygulama becerisini birleştirerek hukukun işleyişinde ve adaletin sağlanmasında önemli görevler üstlenmektedirler. Sosyal hizmet uzmanları uygulamalarını gerçekleştirirken adli tıp, adli psikiyatri, adli kolluk ve hukuk disiplinleriyle koordinasyon ve iş birliği içinde çalışırlar. Adli sistemin temelini oluşturan soruşturma, kovuşturma ve infaz aşamalarında hukukçuların talep ettiği bilgi ve değerlendirmeleri yaparak, bireyler hakkında doğru kararın verilebilmesi için danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunarlar.

Farklı perspektif ve yaklaşım yöntemlerine sahip olsalar da hukuk ve sosyal hizmet insan davranışını anlama, gerektiğinde müdahale etme ve değiştirme gibi pek çok ortak misyonu barındırır. Toplumsal yaşamı düzenleyen, devlet yaptırımıyla güçlendirilmiş kurallar ve yasalar bütünü olarak tanımlanan hukukun nihai hedefi bireylerin huzur ve refahını sağlayarak toplumsal barışa hizmet etmektir. Sosyal hizmetin temel hedefi de çözüme yönelik değişim sağlayarak bireyin ve çevresinin yaşam kalitesini ve sosyal işlevselliğini artırarak toplumsal refahı sağlamaktır. Sosyal refah ve toplumsal barış paydasında buluşan hukuk ve sosyal hizmet disiplini pek çok konuda iş birliği yapmak ve koordineli çalışmak durumundadır. Dolayısıyla sosyal hizmetin hukukla kesiştiği noktada yer alan adli sosyal hizmet, sosyo-legal sorunlara çözüm bulmada bilgi, beceri ve değer temelli yaklaşımı esas alarak bireyin ve toplumun refahını sağlamaya, bu alanda ihtiyaç duyulan program ve politikaları geliştirmeye çalışmaktadır.

Toplumsal yapıda ortaya çıkan değişim sonucu bireyler sorunlarını çözmek için artan bir taleple adli sisteme müracaat etmektedirler. Bireylerin gittikçe karmaşıklaşan sorunları için yargı yoluyla hak ve adalet arama taleplerini hukukçuların tek başına yerine getirmesi mümkün değildir. Bu nedenle adli sistemde alanla ilgili diğer uzmanlardan yararlanmak için bilirkişilik gibi disiplinler arası müesseseler oluşturulmuştur. Başta tıp doktorları olmak üzere, sosyal hizmet uzmanları, akademisyenler, mühendisler, eczacılar, psikologlar, sosyal güvenlik uzmanları ve daha pek çok profesyonel adalet sürecine katkı sunmak amacıyla kendi mesleki bilgi ve becerilerini yansıtan uygulamalar gerçekleştirmektedir.

Sosyal hizmet uzmanları, hukuk ve ceza mahkemeleri başta olmak üzere adli kolluk, adli tıp, savcılık, denetimli serbestlik, ceza infaz kurumları gibi adli sistemde yer alan kurumlarda çeşitli rollerde görev yapmaktadır. Adli sosyal hizmet olarak adlandırılan bu alanda görev yapan sosyal hizmet uzmanlarının sosyal hizmet bilgisi yanında güçlü bir hukuk bilgisine de sahip olmaları gerekmektedir. Yasaların nasıl yapıldığı, yorumlandığı ve uygulandığı hakkında bilgi sahibi olmanın yanında adli birimlerin prosedürleri hakkında yeterli tecrübeyi edinmiş olmalıdır. Aynı zamanda adli sistemin ana aktörleri olan hakimler, savcılar ve avukatlarla birlikte adli tıp uzmanı, adli kolluk görevlisi, yazı işleri müdürü, kâtip, mübaşir gibi görevlilerin yasal rol ve sorumlulukları hakkında yeterli bilgiye sahip olarak iş birliği olanaklarını değerlendirebilmelidir.

Bu bilgiler etrafında bu çalışmada sosyal hizmetin adli sistemle olan ilişkisi insan hakları, sosyal adalet, sosyal politika, hukuk ve adalet kavramları üzerinden ele alınarak adli sistemde sosyal hizmet ile doğrudan ve dolaylı olarak bağlantılı olan dezavantajlı gruplara yönelik sosyal hizmet uygulamaları hakkında bir çerçeve oluşturmak amaçlanmıştır.

1. İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet

Sosyal hizmetin evrensel tanımında sosyal hizmetin uygulamalı bir meslek ve akademik disiplin olarak insanları güçlenmeleri ve özgürleşmeleri yolunda desteklediği ve bunun için sosyal adalet, insan hakları, ortak sorumluluk ve farklılıklara saygı ilkelerini merkeze aldığı vurgulanır (IFSW, 2014). Bu tanımlama üzerinden sosyal hizmet ile adalet sistemi arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için üzerinde durulması gereken temel hususların başında insan haklarını ele almak önemli bir başlangıç noktasıdır.

İnsan hakları meselesi hümanist bir meslek olan sosyal hizmet için merkezi bir konumda yer alır. İnsanın onuru ve değerini yücelten ve korumayı hedefleyen sosyal hizmet her bireyin doğuştan getirdiği bir saygınlığa ve kendi kaderini tayin etme hakkına sahip olduğunu savunur (Brownell ve Roberts, 2002; Zengin ve Altındağ, 2016). Dolayısıyla insan hakları sosyal hizmet uygulamasının gerekçesi niteliğini taşır ve böylece sosyal hizmet, insan haklarının içselleştirilmesini ve hayata geçirilmesini uygulamasının temelini yerleştirir.

İnsan hakları kavramı kolaylıkla açıklanabilecek net bir kavram olmasa da en temelde insanın yalnızca insan olmaktan kaynaklanan kazançları olarak ifade edilebilir. İnsan hakları olgusu insanlar için bazı gereklerin yerine getirilmesi noktasında insani ihtiyaçları karşılamak için ‘olması gerekeni’ tarif eder ve ulaşılabilecek hedefleri belirler. Bu bakımdan haklar insan doğasının bir parçası olarak insanın tamamen gelişmesi, aklını, yeteneklerini, vicdanını kullanması ve maddi-manevi ihtiyaçlarını karşılamasına olanak sağlama işlevine sahiptir (Çeçen, 2015a; Karaduman, 2018; Tezcan, Erdem, Sancakdar, Önok, 2018; Zengin ve Altındağ, 2016). Dolayısıyla insan hakları insanın değerini yüceltirken aynı zamanda insana özgü ihtiyaçların karşılanması hususunda da bir çerçeve sunar.

İnsan hakları üzerindeki temel söylemler tarihsel süreçte çoğunlukla felsefeciler, siyasetçiler ve hukukçular tarafından şekillendirilmiştir. Modern dünyada ise insan hakları artık siyasi düşünce tarihini ilgilendiren felsefi bir tartışma olmaktan çıkarak devletlerin anayasal düzenlemelerinde yer bulan bir hukuk konusuna dönüşmüştür. Bunun da temelinde tarihsel süreçte mutlak egemenliğe sahip üstün bir güç olarak addedilen devlet mekanizmasına olan bakışın değişmesi yer almaktadır. Rönesans ile başlayan “hümanizm” söylemleri bireylerin devlet için değil, devletin bireyler için var olduğunu ve dolayısıyla devletin görevinin bireye hizmet sunmak, onun bireysel gelişimini sağlamak ve güvence altına almak olduğu nitelendirilmiştir. Din, dil, ırk, cinsiyet fark etmeksizin tüm insanların doğuştan gelen bir takım doğal haklara sahip olduğu, devletlerin de bu hakları korumakla yükümlü olduğu düşüncesi giderek kabul görmüş ve pozitif hukukta yerini almaya başlamıştır. Kuşkusuz bu süreçte milyonlarca insanın ölümüne ve pek çok toplum için büyük acılara neden olan dünya savaşlarının bıraktığı ağır faturanın da etkili olduğunu belirtmek gerekir (Kalabalık, 2017; Karaduman, 2018; Küçükkaraca, 2013; Yıldırım ve Aslan, 2019; Zengin ve Altındağ, 2016).

Bugün, tarihsel süreçte gelişen anlayışla birlikte insanları yasal düzlemde güvence altına alan haklara birinci kuşak insan hakları veya temel haklar adı verilmektedir. Yasaları, antlaşmaları, sözleşmeleri daha çok ilgilendiren bu haklar söz konusu olduğunda özellikle hukukçuların ön plana çıktığını görmek mümkündür. Yaşama hakkı, temel özgürlükler, vatandaşlık hakları, yasa önünde eşitlik, seçme ve seçilme hakkı, mülkiyet hakkı, din ve vicdan özgürlüğü, mahremiyetin korunması gibi haklar bu kapsamda değerlendirilir. Bu haklar, insanın var oluşuyla ilgili doğal kazanımlar olarak değerlendirildiğinden korunması doğrudan doğruya devletin güvencesi altındadır. Bu hakların ihlali adalet mekanizmasının doğrudan harekete geçmesini gerektirir (Yıldırım ve Aslan, 2019).

Sosyal hizmet açısından temel haklara bakıldığında öne çıkan mesleki rol savunuculuktur. Bu hakların korunmasında, yasalarda öngörülen şekilde uygulanmasında ve hizmet alanların haklarını koruyabilmeleri ve savunabilmeleri için bilgi-bilinç kazanmalarında sosyal hizmet uygulayıcılarına önemli sorumluluklar düşer. Nitekim dezavantajlı durumda bulunan mülteciler, travma yaşayanlar, çocuklar, engelliler, hükümlüler gibi adalet sistemi içinde yeterli yasal temsili olmayan ya da adli

süreçlerde psiko-sosyal desteğe ihtiyaç duyan gruplarla savunuculuk temelli çalışma önem kazanmaktadır (Ife, 2008).

Birinci kuşak hakların sağladığı koşulların gerçekte insanın özgürleşmesi ve refaha kavuşmasında etkili olmadığı, bu hakların toplumun genelinden ziyade üst sınıfin haklarını devlet karşısında teminat alma işlevini görmesi gibi eleştiriler insan hakları olgusunun genişlemesine zemin hazırlamıştır (Çeçen, 2015a; Kara, 2017). Bu doğrultuda insan hakları düşüncesinin siyasal alanla birlikte sosyal, ekonomik ve kültürel boyuta taşınmasıyla birlikte bu alanda sosyal hizmet uygulamalarına daha fazla alan açılmıştır. İkinci kuşak insan hakları olarak tanımlanan bu haklar genel itibarıyla sosyal haklar olarak da nitelendirilir. Bu bağlamda, çalışma hakkı, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, yeterli gelir, konut edinme, yeterli beslenme gibi insanca yaşamın gerektirdiği ihtiyaçlar ‘hak’ olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Dolayısıyla insan olmaktan kaynaklanan hakların insanca yaşamak için genişletilmesi insani hizmet alanında çalışan meslek gruplarını doğrudan ilgilendirir hale gelmiştir. Bugün sosyal hizmet bağlamında yürütülen uygulamaların pek çoğu sosyal hakların yerine getirilmesine yönelik çabalardan oluşur. Vatandaşlara belirli bir yaşam standardı sunmayı hedefleyen sosyal politikalar, herkese sağlıklı bir yaşam vaat eden sağlık politikaları, gelişmeyi ve kalkınmayı hedefleyen eğitim politikaları gibi uygulamalar bu hakların yansımasıdır. Bu hakların temelinde sosyal adalet ilkesi bulunmaktadır. Sanayileşme sürecinde ortaya çıkan sosyal adaletsizlikler ve işçi sınıfının bu adaletsizliklere gösterdiği tepkiler sonucunda elde edilen kazanımlarla şekillenen bu hakların gelişmesiyle birlikte sosyal devlet anlayışı gelişmiştir (Çeçen, 2015a; Karaduman, 2018; Zengin ve Altındağ, 2016).

Sosyal haklar bağlamında toplumda dezavantajlı durumda olan grupların ihtiyaçlarını karşılamak için yasaları ve politikaları uygulamaya aktarma noktasında sosyal hizmet uzmanları çok geniş rol ve sorumluluklara sahiptir. Ancak sosyal hakların uygulamaya geçirilmesinin kolay olmadığını belirtmek gerekir. Pek çok ülkenin yasaları ve politika belgeleri vatandaşlarına daha iyi şartlarda yaşamaya yönelik vaatlerle dolu olmasına rağmen bu hakların temin edilmesi özellikle küresel ekonomik yapıya hâkim olan neo-liberal ekonomi politikalarından olumsuz etkilenmektedir. Kısacası bu hakların öngördüğü konulara yönelik uygulamalar ciddi planlama, emek, zaman ve en önemlisi para gerektirdiği için yapılacak iyileştirmeler göz ardı edilebilmekte veya ertelenebilmektedir (Ife, 2008).

Sosyal hizmet açısından insan onuru ve değerinin öncelik olduğu göz önüne alındığında bu hakların uygulanmasında hem refah hizmeti sağlayan kurumlarda görev almak hem de politika ve planlamaya yönelik makro uygulamalara dahil olmak önem kazanır. Adalet sistemi açısından da konunun önemli bir konumda bulunduğu söylenebilir (Yıldırım ve Aslan, 2019). Örneğin, suç ve suçluluğun arkasında bireylerin insani ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik sosyal haklardan yeteri kadar yararlanamamış olması ve dolayısıyla sosyal dışlanma ile karşı karşıya kalmış olması söz konusu olabilir. Nitekim toplumsal düzeni suçluların cezalandırılmasına odaklayan bir adalet sistemi toplumdaki ihtiyaçların karşılanmamasından doğan etkileri göz ardı ettiği için başarılı olamamıştır. Dolayısıyla onarıcı adalet gibi yeni yaklaşımların bireylerin gelişimi ve güçlenmesi ile ihtiyaçlarının karşılanması yoluyla suçtan korunmasına dayanan bakış açısı bu yönüyle insan hakları söylemiyle daha fazla örtüşmektedir (Karataş, 2020).

İnsan hakları konusunda son halkayı oluşturan üçüncü kuşak insan hakları ise kolektif haklar olarak nitelendirilir. Birlikteliği, sosyal uyumu ve dayanışmayı odağına alan bu haklar özellikle doğu toplumlarının ait olma ve birlikte hareket etmeye dayalı yaşam tarzı ile inanç sistemlerinin bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Düzenli bir topluma ait olma hakkı, temiz çevre ve temiz hava hakkı, barış içinde yaşama hakkı, gelişme hakkı gibi unsurları barındıran bu haklar yalnızca bireyler için değil toplumlar ve tüm insanlık için birleştirici bir anlayışa sahiptir. Üçüncü kuşak insan haklarına dayalı bir sosyal hizmet uygulaması özellikle makro boyutta topluluk çalışmalarına

yoğunlaşarak sosyal gelişme ve kalkınma açısından işbirliğine dayalı gücün açığa çıkmasına yardımcı olmaya çalışır (Ife, 2008; Kalabalık, 2017).

İnsan haklarının korunması ve buna yönelik uygulamalar sosyal hizmetin nihai hedefi olan sosyal adaleti sağlama noktasında dayanak aldığı en önemli referans noktalarıdır. Dolayısıyla insan hakları meselesi sosyal hizmet mesleğinin uygulama odağında önemli bir yer tutar. Bunun için de sosyal hizmet uygulayıcılarının adalet sistemi içinde bulunan müracaatçıların haklarını bilmesi ve savunuculuk rolünü en iyi şekilde yerine getirmesi gerekir. Burada üzerinde durulması gereken noktalardan biri de özellikle dezavantajlı durumda ve risk altında bulunan müracaatçıların haklarına yönelik farkındalıktır. Bu müracaatçı gruplarının özel ihtiyaçları ve sorunlarına yönelik olarak ortaya konulan daha özelleşmiş haklar çerçevesi bu nedenle önemlidir. Kadın hakları, çocuk hakları, engelli hakları gibi çerçeveler bize bu doğrultuda yol göstericidir.

Kadın hakları konusu temelde insan hakları söylemi içerisinde kadınların mücadelesinin bir yansımasıdır. Kadınların sosyal hayatta olduğu gibi insan hakları söyleminin gelişiminde de arka planda kalmış olması insan haklarının da erkek bakış açısıyla şekillendiğine yönelik eleştirilere neden olmuştur. Feminist hareket ataerkil ideolojinin kadınları ikincilleştiren ve güçsüzleştiren uygulamalarına karşı çıkarak kadın-erkek eşitliği temelinde aynı haklara sahip olmalarını savunmuştur. Kadın hakları meselesinin temelinde kadınların toplumsal yaşamda maruz kaldığı baskı ve şiddetten korunması ve güçlendirilmesi için sahip oldukları hakların özel yaşam alanında da teminat altına alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Nitekim kadına yönelik ev içi şiddet, cinsel taciz, tecavüz gibi insan onuruna ve değerine ters düşen ve dolayısıyla insan haklarına aykırı olan eylemler çoğunlukla görünür olmadığı için yasal düzlemde oluşturulan mekanizmaların etkinliği azalabilmektedir. Feminist ideolojinin bu doğrultuda ‘özel olan politiktir’ söylemi kadınların insan hakları bağlamındaki kazanımlarının hem özel alanda hem de kamusal alanda gerçeğe dönüştürülmesi için harcanan çabanın bir yansımasıdır (Erjem, 2018; Uygur, 2015).

Kadınların özel alanda onurunu ve değerini koruyan hakların yanında kamusal alanda da varlığını eşit koşullarda ortaya koyabilmesi gerekir. Bunun için kadınların aktif çalışma yaşamına katılımının artması, siyasi karar alma organlarından yer alması, kamu yönetimindeki rolünün artması, toplumdaki konumuna yönelik önyargıların kırılması yönünde kültürel, politik, ekonomik engellerin, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ve her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması kadın hakları uygulamasının bileşenleri arasında yer alır (Tezcan vd., 2018). Geline nokta kadın haklarının uluslararası ve ulusal hukukta önemli bir yere sahip olduğunu değerlendirmek mümkündür (Çeçen, 2015a; Kalabalık, 2017; Tezcan vd., 2018). Yine de uygulamaya dönük olarak kadınların karşı karşıya olduğu toplumsal risklerin halen varlığını sürdürdüğü bir gerçektir.

Bir diğer önemli konu çocukların biyopsikososyal gelişimini sağlıklı bir şekilde gerçekleştirebilmeleri için korunmasını esas alan çocuk hakları meselesidir. ‘Çocuğun üstün yararı’ ilkesiyle simgeleşen bu yaklaşımla çocukların toplumda saygın bir birey olarak yer edinebilmeleri için ihtiyaç duydukları tüm gelişimsel olanaklardan yararlanabilmeleri için sağlanan kazanımlar çocuk hakları alanını oluşturur. Çocukların sahip olduğu haklar temelde özel ve genel haklar bağlamında değerlendirilebilir. Özel haklar kapsamında çocuğun sağlıklı bir ailede yetişmesi, her türlü ihmal ve istismardan korunması, oyun ve eğlence hakkı, silahlı çatışmalardan korunması, madde bağımlılığından korunması, engelli çocukların dezavantajlarının giderilmesi ele alınırken genel haklar kapsamında yaşama hakkı, işkence ve şiddetten korunması, isim ve vatandaşlık hakkı, katılım hakkı, görüş ve düşüncelerini açıklama hakkı, eğitim hakkı, çocuk işçiliğinden korunma gibi geniş bir yelpaze söz konusudur (ÇHS, 1989; Kalabalık, 2017; Tezcan vd., 2018).

Çocukların haklarının korunmasına yönelik çabalar aynı zamanda çocukları hukuk sistemi içerisinde de korunmayı amaçlar. Bu doğrultuda, çocuk hukuku yetişkin hukukundan farklılaşan bir anlayışa sahiptir. Örneğin, suçlu veya suç işleme gibi kavramlar çocuk hukuku açısından çocuğun suça sürüklenmesi olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla çocuğun suçtan korunması ceza adalet sisteminin

temel sorumluluğu haline gelmektedir. Cezalandırmanın son çare olarak değerlendirilmesi, yargılama usullerinin çocuğun üstün yararını ve gelişimsel özelliklerini göz önüne alması gibi hususlar bu bağlamda önem kazanmaktadır (Karataş, 2020; Akyüz, 2020).

Günümüzde çocuk hakları bağlamında da ulusal ve uluslararası boyutta önemli gelişmelere imza atılmış olması çocukların korunmasına yönelik bakış açısının ortak bir değer olarak ortaya çıktığını göstermektedir. Örneğin Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi 183 üye ülkenin imzasıyla dünyada en fazla ülkenin imzaladığı ve yasalaştırdığı uluslararası sözleşme olmuştur. Pek çok gelişmiş ülkede yasal düzenlemeler ve uygulama standartları ideal çocuk hakları felsefesine yaklaşmış durumda olmasına rağmen gelişmekte olan ülkelerin yapısal ve toplumsal sorunlarının da etkisiyle bu hakların uygulamaya aktarılmasında halen aşılması gereken zorluklar bulunmaktadır.

Engelli hakları konusu bir başka önemli hak mücadelesi örneği olarak literatürde ve devletlerin yasal düzenlemelerinde daha fazla görünür hale gelmiştir. Günümüzde engelliliğin bireysel bir hastalık veya eksiklik olmasının ötesinde toplumsal bir yaklaşım ve anlayış sorunu olduğu kabulü giderek artmaktadır. Dolayısıyla engellilerin haklarına yönelik düzenlemeler ve uygulamalar engellilerin toplumsal yaşamda her anlamda eşit vatandaşlar olarak yer alabilmesinin önündeki yapısal ve zihniyete dayalı bariyerleri kaldırmayı hedefler (Demirel ve Sütçü, 2021). Engelli bireylerin toplumda maruz kaldığı açık veya örtülü ayrımcılığı ortadan kaldırmak için anlayış değişikliği ile birlikte engellilerin özel gereksinimlerinin yerine getirilmesi önemlidir. Bedensel ve ruhsal sağlıkları için ihtiyaç duydukları tedavinin sağlanması, toplum içinde kendi başına özgürce hareket edebilmeleri, gereken sosyal yardımları ve sosyal hizmetleri alabilmeleri, örgün eğitim, yaygın eğitim ya da mesleki eğitimden yararlanabilmeleri, yetenek ve becerilerine uygun bir işte çalışabilmeleri bu hakların yerine getirilmesinin en temel yansımaları olarak görülebilir (Tezcan vd., 2018).

Sosyal hizmet uygulaması için önemli bir zemin oluşturan insan hakları olgusunun süreç içerisinde kadın hakları, çocuk hakları, engelli hakları şeklinde genişlemesi dezavantajlı grupları güçlendirmeyi amaçlayan sosyal hizmeti doğrudan ilgilendirmektedir. Özellikle sosyal haklar bağlamında dezavantajlı grupları güçlendirme noktasında en temel ilkelerden biri ise sosyal adalet anlayışıdır. Sosyal adalet dayalı uygulamalar sosyal refah devletinin oluşumunun temelinde yer aldığı için bu konuyu adli sosyal hizmet uygulamaları için de özellikle sosyal politika bağlamında değerlendirmek yerinde olacaktır.

2. Sosyal Adalet, Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet

Sosyal adalet kavramı en genel anlamıyla topluma ait nimetlerin toplum içinde hakça paylaşılmasını ifade eder. Adalet kavramının yerine getirilmesinde öncelikli nokta toplumun üyelerinin siyasal açıdan eşit olmasıdır. Ancak yasalar önünde eşit olmak, adaletli bir toplumsal düzeni inşa etmek için oldukça önemli olsa da salt eşitliğin müreffeh bir toplum için yeterli olmadığı görülür. Toplumda dezavantajlı durumda bulunan kesimler aleyhine gelişen gelir eşitsizliklerinin giderilmesi, asgari refah seviyesinde yaşama olanağı sağlayan refah uygulamalarından yararlanma, ekonomik ve sosyal güvence olanaklarının temin edilmesi, kaynakların adil dağılımının gerçekleştirilmesi gibi hususlara atıfta bulunan temel mesele sosyal adalettir (Başer, Kalaycı-Kırılıoğlu, Kırılıoğlu, 2017; Küçükkaraca, 2013).

Sosyal adalet anlayışı temelde sanayileşme süreciyle birlikte gelişen ve güçlenen liberalizmin yarattığı sosyo-ekonomik eşitsizliklere bir tepki olarak gelişmiştir. Bu tepkinin hayata geçirilmesinde ise kuşkusuz sosyal haklara yönelik yürütülen mücadelelerin önemli bir payı vardır. Ülkelerin ekonomik işleyişinde etkili olan liberal politikalar sosyal adaletin gerçekleşmesinde temel önceliğin sürekli bir ekonomik büyümeyle gerçekleşeceğini savunur. Ekonomik büyüme herkesi daha özgür ve daha müreffeh kılacaktır çünkü üretilen zenginlik bir biçimde topluma yayılacaktır. Gerçekte ise toplumsal kalkınmayla birlikte gelirin çoğunun belirli bir azınlığın elinde toplanmasıyla sonuçlanan bu durum toplumsal kesimler arasında dengesizliği arttırarak sosyal adaleti engelleyen bir tablo

oluşturmaktadır. Dolayısıyla ekonomik büyüme hedefi yanında dengeli ve adil bir paylaşım için devletin sorumluluk üstlenmesi sosyal adaletin sağlanması için elzemdir. Devletin sosyal adaletin sağlanmasındaki en önemli unsurlardan biri olarak gelir dağılımı dengesini korumaya yönelik önlemler alması ise sosyal devlet anlayışının bir yansımasıdır (Çetin, 2015; Öktem ve Türkbağ, 2014; Sunal, 2011).

Sosyal devlet sosyal adaleti sağlamak için sosyal politikalardan yararlanır. Sosyal politika yoluyla toplumdaki refahın adil bir şekilde herkese ulaştırılabilmesi esas alınırken temelde ikinci kuşak sosyal haklara atıfta bulunulur. Thompson (2013) özellikle beş temel alanda üretilen sosyal politikaların bu amaca yönelik olarak hak temelli bir anlayışla sunulmasına vurgu yapar. Bunlar; gelir güvencesi, barınma, sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlerdir. Sosyal politikanın sosyal hizmetle ilişkisini ortaya koymak üzere bu başlıklar üzerinde kısaca durmakta fayda vardır:

Gelir güvencesi: Sosyal hizmet mesleğinin uygulamalarından yararlanan nüfus gruplarının önemli bir çoğunluğu yoksulluğu deneyimlemekte ve düzenli bir gelirden mahrum kalmaktadır. Yoksulluk örüntüleri bireylerin ve ailelerin yaşantılarını olumsuz etkileyerek temelde pek çok farklı sosyal sorunun ortaya çıkmasına da zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla dezavantajlı toplumsal sınıfların o toplum için asgari refah düzeyinde ekonomik güce erişmesi gerekir. Buradaki amaç esasen sınıfsız bir toplum yaratmak olmayıp sınıflar arasındaki eşitsizlikleri en aza indirerek toplumsal barışı mümkün kılmaktır (Çetin, 2015; Sunal, 2011; Thompson, 2013). Sosyal yardımlar, gelir vergisi uygulamaları, istihdam yaratma girişimleri, sosyal güvence kapsamında yapılan ödemeler (işsizlik, malullük, emeklilik vb.) bu kapsamda ele alınacak bazı sosyal politikalar arasında sayılabilir.

Barınma: Barınma hakkı insanlara yalnızca barınabilecekleri bir ortam değil aynı zamanda sağlıklı bir şekilde yaşamalarına imkân verecek yaşam alanına sahip olmayı ifade eder. Psiko-sosyal sağlık açısından riskli konutlarda yaşamının olumsuz etkileri, ekonomik güçsüzlük nedeniyle konut harcamalarını karşılayamama sorunu, özel gereksinimi olan bireyler için konutun düzenlenmesi ihtiyacı, konut dokunulmazlığının ihlali gibi sorunlar karşısında vatandaşları korumaya yönelik önlemler alınması gerekmektedir (Şenkal ve Doğan, 2012; Thompson, 2013). Kiracıların keyfi olarak konuttan çıkarılmaması, yoksullara sağlanan kira yardımları, düşük ödemelerle konut edinme imkanları gibi uygulamalar bu kapsamda yer almaktadır.

Sağlık: Sağlık kavramı literatürde ve hukuki metinlerde bedensel, zihinsel ve sosyal olarak tam bir iyilik hali olarak açıklanır. Sağlığa yönelik sosyal politikalar sağlık hizmetlerinin standardını yükseltme, koruyucu sağlık hizmetlerinden yararlandırma, tıbbi kaynakları daha yaygın ve erişilebilir hale getirme gibi hedefleri içeren uygulamalardan oluşabilir. Sağlığa ilişkin konular diğer sosyal politika alanları ile de yakından ilgilidir. Dolayısıyla sağlık hizmetlerinin yürütüldüğü kurumlar sosyal hizmet uzmanları için önemli uygulama alanları arasında yer alır. Örneğin, sağlık hizmeti almak için uygun sosyal güvencesi olmayan, il dışında hastasına refakat etmek isteyen ancak kalacak yeri olmayan, yaşadığı evin rutubetli olması nedeniyle sağlığı tehlikeye düşen, yeterli beslenemediği için gelişim geriliği gösteren, tedavi sürecinde ailesiyle yoğun çatışmalar yaşadığı için ruh sağlığı bozulan bireylerin durumu sosyal hizmeti ilgilendirir (Temiz, 2014; Thompson, 2013). Dolayısıyla sağlık politikalarının sosyal adalet temelindeki işlevi oldukça yüksektir. Bu nedenle pek çok ülke özellikle sağlık alanında yapılan yatırımlara yüksek önem vermektedir.

Eğitim: Eğitim hem bireysel hem de toplumsal düzeyde son derece kritik bir mesele olarak değerlendirilir. Bir toplumun gelişmişlik seviyesinde ve kalkınma hamlelerinin temelinde eğitilmiş insanların ortaya koyduğu davranış tarzı ve üretkenlik söz konusudur. Eğitim kurumunun bireysel ve toplumsal açıdan sahip olduğu işlevler toplumun ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel gelişiminde rol oynar. (Doğan, 2012). Dolayısıyla eğitim politikalarının şekillendirilmesinde hak temelli ve fırsat eşitliğine dayalı bir sistemin oluşturulması oldukça önemlidir. Eğitim sorunları toplumdaki diğer önemli kurumlara da sirayet edeceğinden konuya ilişkin uygulamalar sosyal hizmetin de ilgili alanına girmektedir. Eğitimine devam eden çocukların karşı karşıya kaldığı riskler bağlamında yoksulluk,

ihmal ve istismar, okul devamsızlığı, öğrenme güçlükleri gibi konularda sağlanan hizmetlerde sosyal hizmet uzmanları etkindir (Avcı, 2018; Thompson, 2013).

Sosyal hizmetler: Bireylerin, ailelerin veya grupların ihtiyaçlarını gidererek sosyal risklerden korunmalarını sağlamak üzere pek çok hizmet sağlanmaktadır. Bu doğrultuda çocuklara, kadınlara, engellilere, yaşlılara, işsizlere, yoksullara, şiddet mağdurlarına, ruh sağlığı sorunu yaşayanlara, mültecilere, hükümlülere sunulan geniş hizmetler yelpazesinde sosyal hizmet uygulayıcılarının yeri oldukça önemlidir. Bu hizmetlerin sunulmasında uygulayıcıların politikaya uygun şekilde hareket etmesi ve gerektiği noktada politikayı değiştirmeye yönelik çaba göstermesi önemli bir mesleki çalışma bileşenidir (Tuncay ve Tekin, 2021).

Thompson (2013), sosyal hizmetleri ilgilendiren alanlar içinde ceza ve adalet sistemine ilişkin boyuta da vurgu yapmıştır. Suç davranışlarının arka planındaki bireysel ve sosyal nedenleri ortaya çıkarma ve buna yönelik hizmetleri planlayarak yerine getirme konusunda sosyal hizmetin sorumlulukları bulunmaktadır. Bu durum hem yargı sistemi içerisinde hem de ceza infaz kurumlarında sosyal hizmetlere ihtiyaç duyan bireylerle doğrudan temas halinde bulunmayı gerektirmektedir.

Genel bir değerlendirmeye sosyal adalet meselesinin sosyal politika bileşenleriyle birlikte doğrudan insan hakları bağlamında ele alındığını tekrar vurgulamak gerekir. İnsan haklarına dayalı bir sosyal adalet vurgusu hiçbir ayrımcılığa maruz kalmaksızın insanların temel ihtiyaçlarını karşılayarak toplumdaki olanaklardan adil bir biçimde yararlanabilmesini vurgular. Sosyal adaleti sağlama amacı ise sosyal hizmet disiplininin varoluşsal nedeni olarak değerlendirilebilir (Duyan ve Özgür-Bayır, 2016). Sosyal hizmet uzmanları sosyal adaletten istediğini alamayanların haklarını savunmak ve onları sosyal refah uygulamalarıyla güçlendirmek için çalışır (Küçükkaraca, 2013). Öte yandan, yukarıda ele alınan sosyal politika meseleleri bu bölümde üzerinde durulan adalet ve adli sistemin insani boyutunu bütüncül bir bakış açısıyla ele almaya olanak sağlamaktadır. Örneğin, suçluluğu açıklamaya yönelik sosyolojik yaklaşımların sunduğu önermelerde suç işleme davranışlarının arka planında insanların karşılanmamış ihtiyaçlarının ve çözülmemiş sorunlarının bulunduğunu ve bunların toplumsal köklerinin sıklıkla yetersiz veya etkin olmayan sosyal politikalarla yakından ilişkili olduğunu görmek mümkündür.

Sosyal adalet ve sosyal politika kapsamına giren konular aynı zamanda hukuk alanına girmektedir. Sosyal politikanın modern hukuk devletinin bir getirisi olduğu göz önüne alındığında hukuki temellerden yoksun bir sosyal politika olgusundan söz etmek mümkün değildir. Bu nedenle sosyal hizmetin hukuk ile kesiştiği pek çok ortak konunun bulunduğu söylenebilir. Dolayısıyla hukuk ve sosyal hizmetin ilişkisini farklılaşan bakış açılarıyla birlikte ele almak adli sosyal hizmet için önemli bir husustur.

3. Hukuk ve Sosyal Hizmet

İnsanın toplumsal bir varlık olması sürekli olarak diğer insanlarla etkileşim kurması anlamına gelir. Her insanın kendine özgü istek, ihtiyaç veya çıkarlara sahip olması sosyal ilişkilerde zaman zaman çatışmaları da beraberinde getirmektedir. Bu çatışmaların toplumsal yapıyı bozmadan çözülebilmesi ve toplumun işlevselliğini sürdürebilmesi için toplumlar çeşitli otorite mekanizmalarından yararlanmaktadır. Bu mekanizmalar ahlak ve görgü kuralları, dinin emir ve yasakları ya da gelenek ve görenekler olabilir. Hepsinin temelde ortaya koyduğu ortak işlev toplumsal yaşamın sürdürülebilmesine yönelik olarak insan davranışlarını belirli bir düzene sokabilmektir. Hukuk da temelde böyle bir işleve sahiptir (Anayurt, 2017; Kalabalık, 2017; Kayar ve Üzülmez, 2016).

Hukuk kavramı literatürde “*bireylerin birbirleriyle, toplumla ve devletle ilişkilerini düzenleyen haklar, sorumluluklar ve yetkiler içeren devletçe yaptırımı bağlanmış kurallar bütünü*” olarak tanımlanmaktadır (Anayurt, 2017). Buna dayalı olarak hukuk devleti ise önceden belirlenmiş ve ilan edilmiş olan kurallara siyasi iktidarın bağlı olduğu, iyi ve adil bir yönetimin öncelik kazandığı devlet yapılanmasını tarif etmektedir. Hukuk bu yönüyle din, ahlak, gelenek gibi diğer toplumsal kurumlarla

benzer şekilde toplumu belirli şekilde düzenleme işlevine sahiptir (Gözler, 2008). Yücel (2015), hukukun ve dolayısıyla adalet sisteminin yerine getirmesi beklenen toplumsal işlevleri; (a) uzlaşmazlıkların giderilmesi, (b) davranışların yönlendirilmesi, (c) yaşam koşullarının biçimlendirilmesi ve (d) denetim ve gözetimin sağlanması şeklinde sıralamaktadır.

Toplumsal düzeni sağlayan hukuk normlarının içinde bulunduğu coğrafyada geçerli olan toplumsal normları, dini değerleri, ahlak kurallarını yansıtmaları mümkündür (Öktem ve Türkbağ, 2014). Dolayısıyla modern bir kurum olan hukuk sistemi kendisinden önce var olan diğer düzenleyici sistemlerden etkilenmektedir. Ancak hukuk sisteminin diğer toplumsal kurumların tüm kurallarını olduğu gibi benimsediği söylenemez. Ayrıca ahlak ya da dini kurallar hukuk sistemine girdikten sonra her şeyden önce ‘hukuk kuralı’ olarak tanımlanır (Anayurt, 2017). Örneğin, hırsızlık davranışı ayıp ya da günah olabilir ancak hukuk kuralları içerisinde suç sayılarak cezai yaptırıma tabi tutulmuştur.

Hümanizm söylemlerinin modern hukukun şekillenmesinde de etkili olduğu söylenebilir. İnsanı ve insani özellikleri ön plana alarak insana değer veren ve insanı yücelten bir sistem kurmayı amaç edinen hümanizm pek çok insani hizmet mesleğinin de temelini oluşturur. Tek bir insanın çektiği acının, kurduğu hayallerin ya da duyduğu üzüntünün dünya ve evren için önemli olduğu vurgusu bireye ve bireyin gerçekliğine değer vererek günümüzde çok fazla önemseydiğimiz ‘birey olma’ ve ‘bireyselleşme’ olgusunu güçlendirmiştir. Dolayısıyla hukuk sistemlerinin normatif yapısının toplumsal düzeni sağlarken bireysel özellikleri göz ardı etmeye neden olduğu ve bu konuda birey ve toplum yararı arasında denge sağlanması gerektiği yönündeki bakış açısı hukuk literatüründe de yer etmiş durumdadır (Anayurt, 2017; Gözler, 2008; Kalabalık, 2017; Kayar ve Üzülmöz, 2016). Hümanist bakış açısına sahip olan sosyal hizmet mesleği doğrudan bireyin özgünlüğüne vurgu yaparak insanların karşılaştığı sorunların ve sahip olduğu ihtiyaçların herkese aynı şekilde sunulan reçete hizmetler yoluyla giderilemeyeceğini vurgular. Kimi zaman bireylerin yaşadıkları çevreden ve topluluktan farklı ihtiyaç ve beklentileri olabilir ya da bu ihtiyaçların giderilmesi için her zaman kullanılan yöntemler veya kaynaklar dışında uygulamalar gerekebilir.

Hukuk bir toplumsal düzenleme aracı olduğuna göre hukuk açısından bireyin refahı ile toplumun refahı arasındaki dengede önceliğin toplumsal norm ve kabullere verilebilmesi muhtemeldir. Neticede hukuk sistemlerine zemin oluşturan bilgi birikimi, kuram ya da fikirlerin değerlerden bağımsız, tarafsız ve apolitik olduğunu düşünmek mümkün değildir. Toplumdaki bilgi birikimi, fikirler ve yerleşik yaşam pratikleri birer güç alanı oluşturarak ve söylemler yoluyla pekiştirilerek ‘doğru-yanlış’ ya da ‘normal-anormal’ anlayışımızı şekillendirebilir. Toplumsal açıdan ideolojik olarak kabul görenler doğru ve normal iken bunun dışında kalanlar yanlış ve anormal olarak nitelendirilebileceği için hukuksal düzenlemeler ve uygulamalar toplumu belirli bir düzen içinde disipline etmenin bir yolu olarak da kullanılabilir (Cree, 2000). Bu açıdan bakıldığında, hukuk ve buna dayalı adalet mekanizmalarının statükoyu sürdürmeye ve yerleşik toplumsal düzeni korumaya yönelik bir bakış açısı sergilediği iddia edilmektedir. Dolayısıyla, toplumsal otorite olarak hukuk sistemlerinin elindeki gücü belirli bir yönde kullanması adalet yerine baskıyı doğuracaktır.

Hukuk sisteminin işleyişinin toplumu, diğer bir ifadeyle toplumsal yapıyı, öncelik haline getirmesi birey ve toplum yararı dengesinin yeniden sağlanabilmesi açısından sosyal hizmet uygulamalarının önemini artırmaktadır. Örneğin, yasal düzenlemeler açısından suç işleyen bir gencin hangi durumlarda yargılanacağı ve ne kadar ceza alacağı hükme bağlanabilse de suçun nedenlerini anlama ve ortaya çıkarma konusunda çaba harcanması sistemin önceliği olmayabilir. Bunun yerine yaptırımları uygulamak yoluyla kişileri kontrol altına alma yoluna gidilebilir. Bir başka örnek olarak, insan hakları söyleminin bugün oldukça güçlü olmasına rağmen tarihsel süreçte asıl önemli olanın güçlü olanı koruma vurgusu olduğu görülür. Dolayısıyla birinci kuşak insan haklarının toplumsal cinsiyet temelli bir yapıya sahip olduğu ve erkek bakış açısını yansıttığı yönünde önemli eleştiriler yapılmıştır. Öyle ki, kadınların seçme ve seçilme hakkı, yönetime katılma hakkı, tüm mesleklere girme ve bunların sağlanması için eğitim hakkı gibi pek çok mesele kadın hareketlerinin yürüttüğü

mücadelelerle sonradan kazanılabilmektedir. Devlet yönetimi, iş yaşamı, eğitim gibi pek çok alanın toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile şekillenen güç mekanizmalarından halen etkilendiği görülmektedir. Dolayısıyla önemli bir toplumsal otorite konumunda bulunan hukuk ve adalet sistemlerinin ataerkilliğe dayalı düzene katkı sağlaması mümkündür. Türk hukuk sisteminde uzunca bir süre kadına karşı işlenen suçların kadının bireyselliğine değil, aile ve toplumun düzenine karşı işlenen suçlar kapsamında değerlendirilmesi bunun bir örneğidir (Kalav, 2012).

Bu tartışmalara karşın günümüzdeki pek çok yasal düzenleme bireyleri toplumsal normların baskısından ve hukuk dışında kalan yapıların uygulamalarından korumayı amaçlayan bir yönelime sahiptir. Dolayısıyla birey, aile, toplum refahı bağlamında hukuk sistemi uygulamalarının arka planını göz önüne alan ve hukukun işleyişini müracaatçı yararına işlevsel kılmaya çalışan sosyal hizmet uygulamaları bu süreçte önemli bir rol üstlenmektedir.

Üzerinde durulması gereken başka bir husus yasaların varlığının bunların ortaya koyduğu hükümlerin yansıttığı idealin hayata geçmesi için yeterli olmamasıdır. Bunları hayata geçirecek hukuk uygulayıcılarının bakış açılarının da bu doğrultuda şekillenmesi gereklidir. Söz gelimi, ev içi şiddete maruz kalan kadının veya cinsel istismara uğrayan çocuğun verdiği ifadelerin güvenilir bulunmaması, işledikleri kusurlara odaklanması, küçük sorunlarla adli sistemi meşgul ettikleri ithamıyla karşılaşmaları gibi muhtemel sorunlar yapısal olarak güç eşitsizliği yaşayan bireyin gerçekliğini göz ardı edebilmektedir (Uygur, 2015). Zaman zaman toplum vicdanını yaralayan mahkeme kararlarının ortaya çıkması hukukçuların yasayı uygulamanın ötesinde kişilerin yaşam gerçekliğini de ele almasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu noktada, hukuk sistemindeki karar verici olarak bir hakimin uygun ve adil bir yaptırıma karar verebilmesinin yolu diğer ilgili profesyonellerden bilgi ve birikiminden de yararlanmasıdır. Kriminoloji, bilirkişilik, arabuluculuk, adli psikoloji, adli hemşirelik ve adli sosyal hizmet gibi uygulamaların disiplinler arası boyutta hukuk sisteminin etkinliğini artırmaya yönelik olarak sunduğu olanakları değerlendirmek oldukça önemlidir.

Bu husustan hareketle Yücel (2015), hukuk uygulayıcılarının interdisipliner çalışmaya yönelik bakış açısını geliştirmeye ihtiyaç duyduklarını tartışır. Hukukçularla davranış bilimcilerinin çok farklı dünyalara ait olduğunu vurgularken interdisipliner eğitim alan hukukçuların çok az olduğunu vurgulamaktadır. Hukuk eğitiminde kriminoloji, adli psikoloji, adli sosyal hizmet derslerine yer verilmesinin iyi bir hakim veya avukat olmak için gerekli olduğunu savunmaktadır. Öte yandan hukuk eğitiminin topluma hizmet etme ve sosyal adaleti tesis etme anlayışının kazandırılmasında bir bilinç geliştirme işlevine sahip olması gerektiği ifade edilmektedir.

Hukuk kuralları her şeye rağmen barışçıl bir toplumun en önemli dayanağı olarak değerlendirilebilir. Sosyal hizmet uygulamaları da her şartta hukuki zemine uygun olmak durumundadır. Bu nedenle, sosyal hizmet uygulayıcılarının hangi alanda çalışırsa çalışsın hukukun işleyişine ve uygulamalarını ilgilendiren mevzuata dair bilgi sahibi olması gerekir. Yasal düzenlemeleri anlama ve yorumlama, yasa ile gelen rol ve sorumluluklarını yerine getirme, müracaatçıların yasal haklarını koruma, ihtiyaçlarını karşılayan hizmetlerin hukuki karşılıklarını bulma konusunda sosyal hizmet uzmanlarının beceri sahibi olması oldukça önemlidir. İyi bir mevzuat bilgisi sosyal hizmet uygulamasında önemli bir yer tutar (Brammer, 2011; Thompson, 2013). Öte yandan, mevzuat bilgisinin her zaman etik ilkelerle birlikte ele alınması gerekir. Nitekim sosyal hizmet uygulayıcıları yasal gereklilikleri takip etmekle birlikte hukuki metinlerde boğulmaktan kaçınmalıdır.

Yönetmelikler, yönergeler, genelgeler gibi bir yığın yasal düzenleme sosyal hizmet uzmanının elinde yasal bir dayanak ve kılavuzdur. Ancak uygulamayı büsbütün prosedür odaklı bir yönelimle sürdürmeye çalışmak mesleki özerklik ve muhakeme, mesleki deneyimlerden yararlanma, etik ilke ve değerlere uygun hareket etme gibi profesyonel bileşenlerden uzaklaşma riskini doğurur (Braye ve Preston-Shoot, 2015; Thompson, 2013). Öyle ki, yasal düzenlemeler bazen birbiriyle çelişen noktalar barındırabilir, hizmet alanın ihtiyaçlarına yeterli düzeyde cevap vermeyebilir ya da hizmet alanların kişisel gerçekliğini göz ardı edebilir. Böyle bir durumda hukukun temelde toplumsal düzeni

amaçlayan yönünün ön plana çıktığı görülür. Sosyal hizmet uzmanının yasalar çerçevesinde hizmet sunduğu bireylere en uygun ve özgün hizmet modelini üretme ve uygulama konusunda beceri sahibi olmasının gerekliliği de bu tür durumlar da ortaya çıkmaktadır.

4. Ceza Adalet Sistemi ve Sosyal Hizmet

Hukuka dayalı sistemlerin işleyişinde belki de en önemli kavram adalettir. Hukuk düzeni en temelde adaleti tesis etme amacına yönelik bir işlev görür ve her hukuk sistemi toplumsal düzeni adalete dayalı olarak korumak için önlemler alır. Bu önlemler, toplumdaki suç eğilimlerini azaltmak, suça yönelik yaptırım uygulamak ve suç işleyenlerin topluma kazandırılmasını sağlamak bağlamında ceza adalet sistemini oluşturur (Çeçen, 2015b).

Suç ve suçluluk kavramları üzerinden ceza adalet sistemini anlamaya çalışırken ‘Suç nedir?’, ‘Suçlu kimdir?’ ‘Suçlu davranış neye göre belirlenir?’ soruları akla gelmektedir. Tarihsel süreçte yukarıda da değinildiği gibi suçlu ile suçsuzu, haklı ile haksızı ayırt etmek ve adaleti tayin etmek için dini kurallardan, geleneklerden, devlet otoritesinden veya sağduyudan yararlanılmıştır. Modern toplumlarda ise oldukça sistematik ve çoğunlukla yazılı hale getirilmiş kurallar manzumesiyle işleyen adalet sistemleri bulunmaktadır. Adalet sistemlerini şekillendiren hukuk normlarının ise diğer toplumsal sistemlerden etkilendiği bir gerçektir (Öktem ve Türkbağ, 2014). Dolayısıyla bir toplumda yasal olarak suç kabul edilen eylemler başka bir toplumda adalet sisteminin konusu olmayabilir. Bu da adalet olgusunun mutlak değil göreceli bir yapıda olduğunu gösterir (Çeçen, 2015b). Önemli olan toplumdaki adalet duygusunu zedelemeyen adaletin işleyişini insanların yararını gözeterek sağlayabilmektedir.

Ceza adalet sistemiyle ilgili söylenebilecek bir başka husus suçu ve suçluyu belirlemeyi ve cezalandırmayı öngören yasal hükümlerin tek başına suçun önlenmesini mümkün kılmamasıdır. Yasal yaptırımlar ne kadar caydırıcı ve ağır olursa olsun bir suçun işlenmesini tamamen ortadan kaldırmak olanaklı görünmemektedir. Çünkü suç davranışlarına etki eden nedenler oldukça karmaşıktır. Suç işlemek veya işlememek diğer bölümlerde görüleceği üzere biyolojik, psikolojik, sosyolojik boyutlara dayanan pek çok farklı bileşeni içinde barındırır. Kriminoloji, bu bağlamda suç nedenlerini, suçun sonuçlarını ve önleme yollarını tüm boyutlarıyla araştıran disiplinler arası bir bilim dalı olarak ortaya çıkmıştır (Öncül, 2017a). Suç davranışını tüm boyutlarıyla göz önüne almayan bir ceza adalet sistemi bireylerin suç öncesi durumuyla ilgilenemeyebilir. Dolayısıyla suçlular adalet mekanizması için toplumsal birer zayıf olarak değerlendirilebilir (Yücel, 2015). Geleneksel yaklaşıma dayanan bu bakış açısına göre hareket eden ve çoğunlukla psikoloji ya da sosyal hizmete ilişkin herhangi bir bilgi birikimi bulunmayan hukuk uygulayıcıları suçluların asla değişmediği, suçsuz insanların ise yanlışlıkla cezalandırılmadığı fikrine sahip olabilmektedir (Brownell ve Roberts, 2002). Bu nedenle, suç işleyenleri cezalandırmak ve toplumdaki tecrit etmek adaleti sağlamak adına gerekli görülebilir. Ne var ki, günümüzde ceza adalet sisteminin cezalandırmayı odağına alan bakış açısının suç azaltmak yerine bazı durumlarda suçlu yaratmakla sonuçlandığını gösteren çalışmalar mevcuttur (Öncül, 2017b).

Suçluların cezalandırılarak bir yere kapatılmasının suçun tekrarlanmasını önleme ve suçtan doğan zararları giderme konusunda etkisiz kaldığı giderek daha fazla anlaşılır hale gelmiştir. Nitekim adaleti yalnızca suçluyu ağır yaptırımlarla cezalandırarak sağlamayı amaçlamak suç işleyenlerin davranış değişikliği üzerinde etkili olmamaktadır. Öte yandan, suçlunun cezaevine konulması suçtan zarar görenin yaşadığı olumsuz deneyimin ve psiko-sosyal etkinin ortadan kalkacağı anlamına gelmez. Mağdurun bozulan sosyal işlevselliğini yeniden kazandırmakla ilgili çalışmalar temelde adalet sisteminin ya da hukukçuların işi olmadığından diğer ilgili disiplinlerin adli sistemdeki etkinliğine ihtiyaç bulunmaktadır. Bunu sağlamak üzere ceza adalet sistemine alternatif olabilecek yöntemleri vurgulayan onarıcı adalet yaklaşımı giderek daha fazla kabul görmektedir (Saruç, 2016).

Onarıcı adalet yaklaşımı, adaletin sağlanmasında suçluların cezalandırılmasını temel yaklaşım olarak değil uygulamanın bir bileşeni olarak değerlendirir. Önemli olan bireyin işlediği eylemin yarattığı olumsuz sonuçları, mağdur ve toplum üzerindeki etkilerini değerlendirerek suç davranışının altında yatan nedenleri ele almak ve soruna ilişkin değişim sağlayabilmektir. Bu doğrultuda, suç failinin işlediği eylemin sorumluluğunu alması ve dolayısıyla mağdurun zararını gidermek için aktif bir rol üstlenmesi amaçlanır (Attepe-Özden ve İçağasıoğlu-Çoban, 2015). Onarıcı adalet olgusu, suçun öznesi çocuklar olduğunda cezalandırmanın en son başvurulacak yöntem olması, asıl amacın çocuğun toplum içinde yeniden işlevsellik kazanması için sorun ve ihtiyaçlarının giderilmesi olduğunu vurgulaması açısından önem kazanan bir yaklaşımdır. Böylece çocuk adalet sisteminin onarıcı adalet yaklaşımına dayanması gerektiği yönündeki tartışmalar giderek artmış durumdadır. Onarıcı adalete dayalı bakış açısının genel itibarıyla şu önemli boyutları içerdiği görülür (Attepe-Özden ve İçağasıoğlu-Çoban, 2015; Baykara-Acar, 2011):

- Suçu önleyici tedbirler almak ve bireyin ceza adalet sistemi içine girmemesini sağlamak,
- Yeniden suç işlemeyi önlemeye dönük stratejiler geliştirmek,
- Suçtan zarar görmüş insan ilişkilerini hem suç işleyen hem de mağdur açısından düzeltmek,
- Tüm ilgili tarafların, özellikle de suç işleyen sorumluluk üstlenmesini sağlamak,
- Mağdurları desteklemek, katılımlarını sağlamak ve ihtiyaçlarını belirlemek,
- Hem suç işleyene hem de mağdura gelişim ve rehabilitasyon olanakları sağlayarak toplumla bütünleşmelerini desteklemek,

Ceza adalet sistemi içerisinde görev yapan tüm uygulayıcıların, hukuk kurallarını ihlal ettiği için cezaevine konulanların en başta insan olduğunu göz ardı etmemesi gerekir. Hukuk sistemi bir matematik denklemi ya da belirli algoritmalar sayesinde belirli görevleri yerine getiren bir makine gibi algılandığı takdirde insanın içinde bulunduğu koşullar etrafında başından ne geçtiği, ne hissettiği, neden böyle yaptığı konusu arka planda kalabilir. Ancak adalet sisteminin ürettiği kararların insanların hayatları üzerinde ciddi etki yaratma durumu vardır. Ceza adalet sistemine girenlere yönelik umutsuz vaka veya toplumsal birer kayıp gözüyle bakılması onları nesneleştirmek anlamına gelir. Dolayısıyla adli sistemde yer alan hakimler, savcılar, avukatlar, denetimli serbestlik görevlileri ve kolluk kuvvetleri insani bakış açısına sahip bir eğitimle suçluluk ya da mağduriyetin psiko-sosyal bileşenlerine karşı hassas olabilmelidir (Yücel, 2015). Adalet sistemindeki sosyal hizmet uygulaması bu doğrultuda hem adalet uygulayıcılarını etkilemeye çalışır hem de sistemin bu yönde gelişmesine katkı sağlamayı amaç edinir. Bu da bizi adli sistem içerisinde sosyal hizmet uzmanlarının rol ve görevlerini anlamaya götürür.

5. Adli Sosyal Hizmet Alanı ve Uygulama Bileşenleri

Sosyal hizmet ile hukuk alanının kesiştiği nokta literatürde adli sosyal hizmeti tanımlayan en temel husus olarak karşımıza çıkar. Daha geniş ve kapsamlı bir tanım olarak kaynaklarda Ulusal Adli Sosyal Hizmet Örgütü'nün ortaya koyduğu tanımlamamanın kabul gördüğü söylenebilir. Bu tanımda adli sosyal hizmet *“hukuk ve hukuksal sistemler ile ilişkili soru ve sorunlara yönelik sosyal hizmet müdahalesi”* olarak ifade edilmiş ve *“hem medeni hukuku hem de ceza hukukunu ilgilendiren konularda sosyal hizmet uygulamasının sunulması”* için geniş bir yelpazede rol ve sorumluluk üstlenen bir çalışma alanı olarak tarif edilmiştir (NOFSW, 2019).

Adli sosyal hizmet uygulamaları adalet sistemi ile birlikte çocuk refahı, aile refahı, ruh sağlığı, madde bağımlılığı, eğitim gibi alanlara uzanan bir yapı oluşturur. Ancak farklı alanlar dahilinde gerçekleşse dahi adli sosyal hizmet uygulaması sosyal hizmetin mesleki önem ve önceliklerini yansıtır. Bu bağlamda, toplumda dezavantajlı durumda olan incinebilir grupların korunmasını ve güçlendirilmesini amaçlayan sosyal hizmetin adli sistem içindeki birey, aile veya gruplara hak temelli olarak hizmet sunma ve onları güçsüzleştiren nedenleri ortaya çıkarma sorumluluğu bulunmaktadır (Gönültaş, 2016; Barbera, 2009). Bu nedenle güçsüzlüğü deneyimleyen grupların özel

gereksinimlerine yönelik çalışmak önem kazanmaktadır. Bunlardan bazılarını kısaca değinmek yararlı olacaktır.

Çocuklar: Adalet sisteminin yapısı ve işleyişi çocuklar için örseleyici olabilir. Çocukların adalet sistemi içinde yetişkinliklerden ayrı tutulması ve ‘suçlu’ olarak etiketlenmemesi gerekir. Çocuğun mağdur veya tanık olduğu durumlarda psiko-sosyal iyilik halinin göz ardı edilmesi, yasal temsilin etkin olarak sağlanmaması gibi sorunlarla karşılaşılabilir (Sütçü ve Duyan, 2021).

Kadınlar: Kimi durumlarda kadınlar ataerkilliğe dayalı toplumsal cinsiyet kalıpları nedeniyle hakkını aramakta zorlanabilir. Baskıcı normları yansıtan adalet uygulamaları kadınların özgün ihtiyaçlarını ve saygınlığını göz ardı ederek ayrımcılığa sebep olabilir. Erkek egemen koşullar altındaki kadınlar hukuksal haklarını savunma konusunda güçsüz durumda kalabilir (Gülmez-Korkmaz, 2021).

Engelliler: Her ne kadar yasal düzenlemeler engellilerin haklarını koruyarak yaşamlarını kolaylaştırmaya yönelik önlemler sunsa da bunların yeterince uygulamaya geçirilememesi önemli bir sorundur. Engellileri ‘eksik’ ya da ‘muhtaç’ olarak ele alan adalet mekanizmasının kendisi engele dönüşebilir (Demirel ve Sütçü, 2021).

Yaşlılar: Yaşlıların karar alma süreçlerinde söz hakkının göz ardı edilmesi, aşırı korumacı yaklaşımlarla bireyselliğinin dikkate alınmaması gibi sorunlar onları arka planı itebilir. Öte yandan, yaşlılık döneminin kendine has sorunları adli süreçlerde onları zorlayıcı etkenler haline gelebilir (Sütçü ve Demirel, 2021).

Göçmenler ve sığınmacılar: Başka bir ülkeye göç eden ya da sığınma arayanların gitmiş oldukları ülkede yasal haklarını kullanabilmeleri için gerekli hukuki işlemleri tamamlamaları gerekir. Ancak yoksulluk, işsizlik, sağlık sorunları, çocuklarının eğitimi gibi konularda sorunlar yaşayan, dil bilmeyen, sosyal ve hukuki destekten yoksun göçmenler için şartlar zorlayıcı olabilir. Ayrıca kanunla ihtilafa düşen göçmenler damgalanmaya ve ayrımcılığa maruz kalabilir, mahkemede kendini ifade edemeyebilir, politik ve yasal sistemleri bilmediği için kendini savunamayabilir (Afyonoğlu, 2021).

Etkin bir adli sosyal hizmet sürecinin gerçekleştirilmesinde sosyal hizmet uzmanlarının insan hakları söyleminin evrenselliğini yerel düzlemde hayata geçirebilmek için mevcut yapılarla da çalışması gerekmektedir. Sosyal hizmetin tanımında yerini bulan bu husus adalet sistemini de bir yapı olarak hedefe koyar. Sistemin yerleşik ve kabul görmüş olsa da ötekileştirici, etiketleyici veya dar kapsamlı bakış açılarına dayalı uygulamalarını birleştirici ve güçlendirici bir yöntemle değiştirmeyi esas alır. Adli sosyal hizmet yapıları değiştirmeye çalışırken aynı zamanda bireyleri de güçlendirmeye çalışır. Bu da sosyal hizmetin mikro-mezzo-makro olarak adlandırılan farklı müdahale düzeylerine atıfta bulunur (Baykara-Acar, 2015; Gönültaş, 2016). Bu doğrultuda, adli sosyal hizmetin farklı müdahale düzeylerinde ve adli sistemin farklı aşamalarında yürüttüğü uygulamaların genel çerçevesini Tablo 1’deki gibi yansıtmak mümkündür.

Tablo 1. Adli Sosyal Hizmet Kapsamında Uygulama Alanları, Roller ve Sorumluluklar

Uygulama alanı	Roller ve Sorumluluklar
Danışmanlık, eğitim ve savunuculuk	<ul style="list-style-type: none"> Müracaatçılara adli sistemin her aşamasında danışmanlık yapma, Müracaatçıları bilinçlendirme çalışmaları yürütme, Müracaatçı gruplarının haklarını savunma, Müracaatçı gruplarının özel gereksinimlerini belirleme, Baskı karşıtı uygulamayı ve güçlendirmeyi esas alma, Adalet sistemindeki çalışanlara yönelik eğitimler gerçekleştirme, Arabuluculuk görevi üstlenme.
Değerlendirme ve rehabilitasyon	<ul style="list-style-type: none"> Mahkemelere bilirkişi olarak rapor hazırlama, Yetişkinler ve çocuklar hakkında bireysel değerlendirme yapma, Suç davranışının nedenlerini inceleme, Ceza sorumluluğunu değerlendirme, Ruh sağlığı sorunlarını ve intihar düşüncelerini saptama, Suç ve mağduriyetin psiko-sosyal etkilerini belirleme, Çocuk ve ailesiyle ortaklık içinde çalışma. Riskleri ve çevresel koşulları değerlendirme Müracaatçının yaşam koşullarını inceleme Müracaatçının karşı karşıya olduğu riskleri analiz etme Gözetim sürecindeki kişinin durumunu izleme Kriminal açıdan riskli grupları ve durumları belirleme Yetişkinler ve çocuklar için uygun tedavi olanakları sağlama, Uygun rehabilitasyon hizmetleri sunma, Sağlık hizmetlerinden yararlandırma, Suç mağdurlarının psiko-sosyal desteğe erişimini sağlama, Denetimli serbestlik uygulamasında rol alma, Madde bağımlılığına yönelik tretman sağlama, Tutuklu ve hükümlülere yönelik eğitici-geliştirici faaliyetler planlama Cezaevi sonrası yaşama hazırlama,
Yapısal gelişim ve değişimi destekleme	Eğitim öğretim faaliyetleri
	<ul style="list-style-type: none"> Topluluk düzeyinde eğitici faaliyetler yürütme, Adalet sistemi çalışanlarının tutum ve davranışlarını değiştirme
	Politika ve program düzenleme
	<ul style="list-style-type: none"> Kanunların müracaatçılar yararına geliştirilmesi için görüş bildirme Politika ve kanun yapıcılara danışmanlık sunma Suç önleme ve riskleri azaltmaya yönelik programlar geliştirme Adli süreçlerin işleyişini kolaylaştırmak için çalışma Onarıcı adalet temelli uygulamaların gelişimine katkı sunma Toplumsal ve kurumsal ihtiyaçları belirleme
	Disiplinler arası işbirliği
	<ul style="list-style-type: none"> Adli sosyal hizmet hakkında diğer profesyonelleri bilgilendirme Hukuk profesyonelleri ile işbirliğini geliştirme Kurum içi ve kurum dışı işbirliği olanaklarını artırma
	Bilimsel araştırma ve analiz
	<ul style="list-style-type: none"> Kanıtı dayalı uygulamaya önem verme Sosyal hizmet araştırmalarına katkı sunma

Yazar tarafından Brammer, 2011; Baykara-Acar, 2015; Gönültaş, 2016; Cox vd., 2016; Berg-Weger, 2016'dan uyarlanmıştır.

Tablo 1'de sunulan çerçevenin sunduğu geniş uygulama yelpazesine dayalı olarak çalışan bir sosyal hizmet uzmanının adalet sisteminin farklı kurum ve kuruluşlarında üstleneceği rol ve görevler çeşitlilik gösterebilir. Sosyal hizmet uzmanının çalıştığı birimdeki sorumlulukları çalışma alanını ilgilendiren mevzuatça belirlenir. Ancak mevzuat hükümleri çoğunlukla görev tanımını yaparken uygulama yaklaşımını belirtmez. Dolayısıyla alanı tanımak, hizmet verilen müracaatçı gruplarının

sorunlarını ve beklentilerini anlamak, insan haklarına ve onuruna en uygun yaklaşımı benimsemek, uygulamasını geliştirme konusunda istekli olmak sosyal hizmet uzmanının mesleki sorumluluğudur. Bu sayede adli sosyal hizmet uygulamaları bireylere gelişme için yeni fırsatlar sunma noktasında önemli bir işlev sağlayarak sosyal adalete ve sosyal refaha katkı sunabilir.

Adli sosyal hizmet uygulayıcısının mağdur, tanık, şüpheli, tutuklu, hükümlü fark etmeksizin adalet mekanizmasına giren bireylerin adli süreçler dışında kalan sosyal yaşamlarıyla da ilgilenmesi diğer adalet uygulayıcıları tarafından yeterince anlaşılmayabilir. Sosyal hizmet değişim odaklı bir meslek olarak suç işleyen bireylerin de yeterli motivasyona sahip olduklarında değişebileceklerine inanır. Bunun için uygun ve yerinde müdahaleler sunarak yargılayıcı olmayan, empatik, yüzleştirici, gerçeklik odaklı, güçlendirmeye dayalı, bilişsel davranışsal gelişimi hedefleyen bir tutum içerisinde hareket etmeyi benimser. Ancak doğrudan yasal süreçleri uygulamaya ve kanunun gereğini yerine getirmeye odaklanan adalet uygulayıcıları güçlendirme ve rehabilitasyon uygulamalarının etkisine karşı şüpheli davranabilir veya buna önem vermeyebilir. Dolayısıyla Brownell ve Roberts (2002) adli alanda görev yapan sosyal çalışmacıların sıkıntılı ve tatsız bir politik çevrede uygulama yaptığını ve sosyal hizmetin getirdiği bilgi ve becerilerin adalet sistemi içerisinde halen tam olarak anlaşılmadığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla sosyal hizmet uzmanının mesleki gereklilikler doğrultusunda zaman zaman mevcut sisteme karşı sorumluluklar üstlenmesi çeşitli açılardan sosyal hizmet uzmanını zorlayan etkenlere dönüşebilecektir. Mevcut koşullar dahilinde adli sistemde sahip olduğu önemi diğer ilgili profesyonelle kabul ettirme konusunda çaba sarf etmesi gerekenin yine sosyal hizmet uzmanı olduğunu belirtmek gerekir. Bu nedenle dengeli, kararlı ve saygılı bir yaklaşım içerisinde sosyal hizmetin bilgi, beceri ve değer temelinden beslenen etkili iletişim becerileri, mesleki değerlere ve etik ilkelere bağlılık, güçlü mevzuat bilgisi ve deneyime ihtiyaç bulunmaktadır.

Adli sosyal hizmet alanında çalışan sosyal hizmet uzmanları için sosyal sorunların artan karmaşıklığı ve giderek azalan kaynaklarla birlikte kurum içinde ve kurum dışında yürüteceği uygulamalarda disiplinler arası işbirliğine katılımı kaçınılmazdır. Sosyal hizmetin insan sorunlarının karmaşık doğasına ilişkin anlayışı ve uygulama yaklaşımı aslında disiplinler arası çalışmaya yatkınlığı güçlendiren bir unsurdur. Sosyal hizmet eğitiminde de bu nedenle farklı disiplinlerden meslek elemanlarıyla işbirliğine dayalı çalışmalar ekip çalışması başlığı altında ele alınmaktadır. Adli sosyal hizmetin uygulama bileşenleri bu nedenle farklı grupların farklılaşan sorun ve ihtiyaçlarına yönelik kapsayıcı bir uygulama için diğer önemli meslek elemanlarının desteğinden yararlanmayı zorunlu kılmaktadır (Kelly, Smith, & Gibson, 2009). Dolayısıyla insan hakları temelli bir adalet mekanizmasının işleyişinde hukukçuların hukuk alanı dışında kalan konularda hizmet sunabilmek için insani hizmet profesyonelleriyle işbirliğinin gerekliliği yanında sosyal hizmet uzmanlarının da bu sürece karşılıklı olarak katkı sunması beklenmektedir.

SONUÇ

İnsan hakları söylemi günümüz hukuk sistemlerinin daha insancıl bir yönetime sahip olmasını ve adalet sistemi uygulamalarının bireysel sorunları ve ihtiyaçları göz ardı etmeyen bir yaklaşımla sergilenmesini beraberinde getirmiştir. Varoluşunu insan hakları ve sosyal adalet söylemi üzerinde şekillendiren bir meslek olarak sosyal hizmet, insan onurunu ve değerini hukuk ve adalet sistemi içerisinde de korumayı amaç edinmiştir. Nitekim insani hizmet mesleklerinin adaletin işleyişine katkı sunması günümüzün politika yaklaşımıyla uyumlu bir durumdur. Adalet sistemindeki müracaatçılara yardım eden sosyal hizmet uzmanları politik veya idari nedenlerle oluşan sorunlara ve koşullara yönelik sosyal politikalara da katkı sunar. Sistemin işleyişini insani boyuta yönlendirme konusunda yerleşik uygulamaları değiştirmek her zaman kolay olmasa da sosyal hizmet uzmanlarının adalet sistemi içinde ve dışında işbirliği olanaklarını çeşitlendirerek etki potansiyelini artırması mümkündür.

İnsan hakları hukukunu içselleştirerek sosyal hizmetin insan odaklı hizmet yönelimi ile bütünleşirmek adli sosyal hizmet açısından oldukça önem kazanmaktadır. Bu çalışmada

vurgulandığı üzere sosyal hizmet ile hukuk sisteminin kesişim noktasında yer alan adli sosyal hizmetin sahip olduğu anlayış zemini uygulamaya rehber oluşturmaktadır. Uygulamaya dönük bir disiplin olarak sosyal hizmetin toplumsal bilgi üretimine katkı sunarken bu bilgilerin insan sorunlarının çözümüne yönelik uygulamalara aktarma çabası içinde olması gerekmektedir. Adli sistem içinde birden fazla alanda geniş bir yelpazede sorumluluk üstlenebilen sosyal hizmet uygulayıcılarının uygulamaya bakışının temelini insani sorunlar ve ihtiyaçlar oluşturur. Bu yönüyle “adalet sisteminin soğuk yüzü” karşısında insanlara destek olurken aynı zamanda adalet sisteminin örseleyici ve cezalandırıcı olmaktan ziyade onarıcı ve telafi edici yönünün gelişimine katkı sunma misyonunu sürdürür.

KAYNAKÇA

- Afyonoğlu, M. F. (2021). Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bir Bakışla Göç Sorunu ve Türkiye’de Yaşayan Suriyeliler. N. Çalış, Z. Karataş (Ed). *Kavramsal ve Güncel Boyutlarıyla Sosyal Sorunlar* (Güncellenmiş 2. Baskı, ss. 63-90). İstanbul: Efe Akademi Yayınevi.
- Akyüz, E. (2020). *Çocuk Hukuku: Çocukların Hakları ve Korunması* (7. Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Anayurt, Ö. (2017). *Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Attepe-Özden, S. & İçağasıoğlu-Çoban, A. (2015). Adalet Sisteminde Yeni Bir Yaklaşım: Onarıcı Adalet Uygulamaları. A. İçağasıoğlu-Çoban & S. Attepe-Özden (Ed.), *Türkiye’de Adalet Sistemi ve Adli Sosyal Hizmet: Sosyal Hizmet Sempozyumu, 20-22 Kasım 2014* (32-68). Ankara: Haberal Eğitim Vakfı.
- Avcı, M. G. (2018). Toplumsal Kurumlar ve Eğitim. N. Avcı, Y. Erjem (Ed.), *Eğitim Sosyolojisi* (175-196). İstanbul: Lisans Yayınları.
- Barbera, R. A. (2009). Human Rights: Some Implications for Social Work. T. Maschi, C. P. Bradley, & K. Ward (Eds). *Forensic Social Work: Psychosocial and Legal Issues in Diverse Practice Settings* (pp. 313-322). Springer Publishing Company.
- Başer, D., Kalaycı-Kırılıoğlu, H. İ., & Kırılıoğlu, M. (2017). Sosyal Hizmet ve Bauman: Sosyal Adalet. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 1007-1020.
- Baykara-Acar, Y. (2011). Çocuk Adalet Sisteminde Sosyal Hizmetin Rolü. S. Hançerli, B. Sevinç, C. Gürer, M. C. Öner (Ed.). *Suçta Sürüklenen ve Mağdur Çocuklar* (231-239). Ankara: SABEV Yayınları.
- Baykara-Acar, Y. (2015). Adli Sosyal Hizmet ve Türkiye’de Çocuk Adalet Sisteminin Tarihi. A. İçağasıoğlu-Çoban, S. Attepe-Özden (Ed.), *Türkiye’de Adalet Sistemi ve Adli Sosyal Hizmet: Sosyal Hizmet Sempozyumu, 20-22 Kasım 2014* (32-68). Ankara: Haberal Eğitim Vakfı.
- Berg-Weger, M. (2016). *Social Work and Social Welfare: An Invitation*. New York: Routledge
- Brammer, A. (2011). Law and Social Work. K. Wilson, G. Ruch, M. Lymbery, A. Cooper (Ed.), *Social Work: An introduction to contemporary practice* (196-240). Londra: Pearson Education.
- Braye, S. & Preston-Shoot, M. (2015). Sosyal Hizmet ve Hukuk (T. Tuncay, G. Koçyıldırım, Çev.). R. Adams, L. Dominelli, M. Payne (Ed.), *Sosyal Hizmet: Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar* (127-142). Ankara: Nika Yayınevi.
- Brownell, P. & Roberts, A. R. (2002). A Century of Social Work in Criminal Justice and Correctional Settings. *Journal of Offender Rehabilitation*, 35(2), 1-17. doi:10.1300/J076v35n02_01
- Cox, L. E., Tice, C. J., & Long, D. D. (2016) *Introduction to Social Work: An Advocacy-Based Profession*. ABD: Sage Publications

- Cree, V. E. (2000). *Sociology for Social Workers and Probation Officers*. ABD: Routledge.
- Çeçen, A. (2015a). *İnsan Hakları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Çeçen, A. (2015b). *Adalet Kavramı: Adalet Kavramının Göreliliği Üzerine Bir Deneme*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Çetin, H. (2015). Sosyal Adalet, Sosyal Hizmetler ve Bütçe. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 26(2), 145-157.
- ÇHS. (1989). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi.
- Demirel, A. C. & Sütçü, S. (2021). Engellilik ve Engellilerin Sorunları. N. Çalış, Z. Karataş (Ed). *Kavramsal ve Güncel Boyutlarıyla Sosyal Sorunlar* (Güncellenmiş 2. Baskı, ss. 217-252). İstanbul: Efe Akademi Yayınevi.
- Doğan, İ. (2012). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Duyan, V. & Özgür-Bayır, Ö. (2016). *Sosyal hizmete Giriş: Öğrenciler ve Uygulayıcılar İçin Bir Rehber*. Ankara: Sosyal Çalışma Yayınları.
- Erjem, Y. (2018). Toplumsal Cinsiyet, Hukuk ve Suç. D. Şenol, H. E. Kaya (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi* (285-310). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Gönültaş, M. B. (2016). Adli Sosyal Hizmet: Adalet Mekanizmasındaki Yeri ve Önemi. D. Yücel, M. B. Gönültaş (Ed.). *Adli Sosyal Hizmet: Yaklaşım ve Müdahale* (223-235). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Gözler, K. (2008). *Genel Hukuk Bilgisi*. Bursa: Ekin Yayın Dağıtım.
- Gülmez-Korkmaz, M. (2021). *Toplumsal ve Siyasi Zeminde Adalet Erişiminden Beklentiler: Türkiye’de Kadınların Adalet Erişimi*. İstanbul: PODEM Yayınları. <http://podem.org.tr/researches/toplumsal-ve-siyasi-zeminde-adalete-erisimden-beklentiler-turkiyede-kadinlarin-adalete-erisimi/>
- Ife, J. (2008). *Human rights and social work: Towards rights-based practice*. Cambridge University Press.
- IFSW. (2014). *Global Definition of Social Work*. 01.05.2021 tarihinde <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/> adresinden alınmıştır.
- Kalabalık, H. (2017). *İnsan Hakları Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kalay, A. (2012). Namus ve Toplumsal Cinsiyet. *Mediterranean Journal of Humanities*, 2(2), 149-161.
- Kara, C. (2017). İnsan Hakları. R. Turan (Ed.), *İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Karaduman, B. (2018). İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi. 10.05.2021 tarihinde https://cubbem.com/read-blog/350_insan-haklarinin-tarihsel-geli%C5%9Fimi.html adresinden alınmıştır.
- Karataş, Z. (2020). Suçluluk ve adalet sistemindeki sorunlar. N. Çalış, Z. Karataş (Ed). *Kavramsal ve güncel boyutlarıyla sosyal sorunlar* (ss. 129-166). İstanbul: Efe Akademi Yayınevi.
- Kayar, İ. & Üzülmüş, İ. (2016). *Hukukun Temel Kavramları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Küçükkaraca, N. (2013). İnsan Hakları, Sosyal Adalet ve Sosyal Hizmet. H. Acar, N. Negiz, E. Akman (Ed.), *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet: Temelleri ve Uygulama Alanları* (83-96). Ankara: Maya Akademi Yayınları.
- Kelly, L., Smith, N., & Gibson, S. (2009). From Intervention Roles to Multidisciplinary Practice. T. Maschi, C. P. Bradley, & K. Ward (Eds). *Forensic Social Work: Psychosocial and Legal Issues in Diverse Practice Settings* (pp. 51-60). Springer Publishing Company.
- NOFSW. (2019). What is Forensic Social Work. 05.05.2021 tarihinde http://nofsw.org/?page_id=10 adresinden alınmıştır.
- Öktem, N., Türkbağ, A. U. (2014). *Felsefe, Sosyoloji, Hukuk ve Devlet*. İstanbul: Der Yayınları.
- Öncül, Ö. (2017a). Psikolojinin Büyüyen ve Gelişen Yeni Bir Alt Alanı: Adli Psikoloji. E. Şenol-Durak, M. Durak (Ed.), *Adli Psikoloji* (13-64). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Öncül, Ö. (2017b). Suça Sürüklenen Çocuklar. E. Şenol-Durak, M. Durak (Ed.), *Adli Psikoloji* (201-227). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Saruç, S. (2016). Onarıcı Adalet Uygulamaları ve Türkiye'de Arabuluculukta Sosyal Hizmetin Yeri. D. Yücel, M. B. Gönültaş (Ed.), *Adli Sosyal Hizmet: Yaklaşım ve Müdahale* (223-235). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sunal, O. (2011). Sosyal Politika: Sosyal Adalet Açısından Kuramsal Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(3), 283-305.
- Sütçü, S. & Demirel, A. C. (2021). Yaşlılık ve Yaşlı Sorunları. N. Çalış, Z. Karataş (Ed). *Kavramsal ve Güncel Boyutlarıyla Sosyal Sorunlar* (Güncellenmiş 2. Baskı, ss. 185-216). İstanbul: Efe Akademi Yayınevi.
- Sütçü, S. & Duyan, V. (2021). *Aile İçi Şiddet ve Boşanma Davalarının Görünmeyen Mağdurları: Çocuk Tanıklar*. İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
- Şenkal, A. & Doğan, M. (2012). Sosyal Politika ve Sosyal Haklar: Vatandaşlık Haklarının Yeniden Kavramsallaştırması Arayışı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17), 63-80.
- Temiz, Ö. (2014). Türk Hukukunda Bir Temel Hak Olarak Sağlık Hakkı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 69(1), 165-188.
- Tezcan, D., Erdem, M. R., Sancakdar, O., & Önok, R. M. (2018). *İnsan Hakları El Kitabı*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Thompson, N. (2013). *Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak* (Ö. Cankurtaran, Çev. Ed.). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Uygur, G. (2015). Toplumsal Cinsiyet ve Adalet: Hukuk Adaletsizdir. *Ankara Barosu Dergisi*, 4, 122-132.
- Yıldırım, B. & Aslan, H. (2019). İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet: Ortak Bir Kader Mümkün Mü? Nasıl Bir İlişki, Ne Çeşit Bir Etkileşim? *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(2), 643-664.
- Yücel, M. T. (2015). Adli Sosyal Hizmet Anlayışında Gerçekçi Yaklaşım. A. İçağasıoğlu-Çoban, S. Attepe-Özden (Ed.), *Türkiye'de Adalet Sistemi ve Adli Sosyal Hizmet: Sosyal Hizmet Sempozyumu, 20-22 Kasım 2014* (15-31). Ankara: Haberal Eğitim Vakfı.
- Zengin, O. & Altındağ, Ö. (2016). Bir İnsan Hakları Mesleği Olarak Sosyal Hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(1), 179-190.